

‘את סוסייהם תעקך ואת מרכבתיהם תשרף באש’ (יהו’ יא 6) זיהוי הסוס והרכב עם אויבי ישראל בספרות המקרא

יעקב דולגופולסקי-גבע

בימי הבית הראשון סוסים ומרכבות היו כלי מלחמה מרכזיים בצבאות של ממלכות ישראל ויהודה. בספרות המקראית מאותה תקופה נתפשו הסוס והרכב כסמלים לעושרו המופרז של מוסד המלוכה ולשעבודו של החברה תחתיו, במסגרת הביקורת הפוליטית על עצמת המלוכה, שהייתה נפוצה בישראל וביהודה. אך בהקשרים צבאיים-מלחמתיים אזכורים של סוסים, מרכבות ופרשים נפוצים במקרא בתיאור צבאות זרים הרבה יותר מאשר בתיאור צבאות ישראלים. בייחוד בולטת תמונה החוזרת פעמים רבות בספרות המקראית: התמודדות לא-שוויונית בין הישראלים לבין אויביהם, כאשר ברשות האויבים סוסים או מרכבות, ואילו לישראלים חסרים הכלים הללו. במקרים רבים התערבות האל מביאה לניצחונו של עם ישראל חרף נחיתותו הטקטית. התמונה החוזרת הזו היא התגלמות אחת של רעיון הניצחון בכוח האל, האופייני לתפיסת המלחמה במחשבת המקרא והמזרח הקדום; אך להתגלמות הזו מאפיינים משל עצמה, ובראשם – הזיהוי המובהק של הסוס והרכב עם אויבי ישראל. תמונה זו וזיהוי זה עומדים במרכז המאמר: היכן, מתי ומדוע זוהו הסוס והרכב עם אויבי ישראל?

בספרות מימי הבית הראשון יש סימנים לזיהוי הסוס והרכב עם הזר וה'אחר', אך בצדם יש גם סימנים לזיהוי הסוס והרכב עם הצבאות הישראלים. מעין בהופעות הסוס והרכב בנבואות מתקופות שונות עולה שזיהוי הסוס והרכב עם ה'אחר' הפך דומיננטי יותר עם הזמן, עד ש'השתלט' כליל על הופעות הסוס והרכב בהקשרים צבאיים. הנביאים שפעלו החל משלהי מאה ז' לפסה"נ זיהו כבר בקביעות את הסוס והרכב עם עצמתם של אויבי ישראל. אני משער אפוא שהתמונה החוזרת תפסה אף היא את מקומה המרכזי באותו שלב היסטורי. אף שאין סיבה לשער שתמונה זו נוצרה יש מאין במאה ז' לפסה"נ, מרכזיותה בספרות היהודאית היא ככל הנראה תופעה מאוחרת – ממאה ז' לכל המוקדם. השימוש התכוף בתמונה זו בהיסטוריוגרפיה המקראית משקף לדעתי את הצורך להתמודד עם משברי התקופות המאוחרות: זו תמונה שסיפקה לקהלה פנטזיה היסטוריוגרפית מנחמת בעידן של חוסר אונים צבאי ומדיני.

יעקב דולגופולסקי-גבע, החוג למקרא, האוניברסיטה העברית בירושלים, הר הצופים,

ירושלים 91905

yakovdol@gmail.com